

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէսամսական 6 ռուբլի.
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանի խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция «Мшакъ»,
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տէլէֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և առաջօրեայ):

Յայտարարութիւնը ընդունվում է առանձին լիցիտով:

Յայտարարութիւնները համար վճարում են
իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկով.
Տէլէֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐԱՅԻՆ

2 րոբէք շաբաթի, նոյն ամբարի 14-ին, հանգուցեալ

ԻՈՐԵՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍՏԵՓԱՆԷ

մահւան տարեգարծի ամիթով, Կոկիայի Թանգրեան օ. Աստուածածնի եկեղեցում կը
մատուցանվի պատարագ եւ կը կատարվի հոգեհանգիստ: Այս մասին յայտնում են
հանդուցեալի եղբայրներ Գալուստ եւ Գառնար Ստեփանեանները:
Պատարագը կը օգնվի 11 ժամին, իսկ հոգեհանգիստը—12 ին:

1—1

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կովկասի կառավարչապետի շրջաբերականը
Կովկասի նահանգապետներին.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵ-
ՍՈՒԹԻՒՆ. Ռուսաց ներկայացուցիչներ. Վրաց
Թաւրոն. Նախկին Խմբագրութեան. Ներքին լու-
րեր. — ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Արաքսի
լուրեր.—ՆԵՐԱՅԻՐՆԵՐ. ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ-
ՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Ազատ ժամեր:

ԿՈՎԿԱՍԻ ԿԱՌԱՎԱՐՉԱՊԵՏԻ ՇՐՋԱՊԵ- ՐԱԿԱՆԸ ԿՈՎԿԱՍԻ ՆԱՀԱՆԳԱՊԵՏՆԵՐԻՆ

Ի կատարումն Բարձրագոյն Հրամաննե-
րի, որոնք տեղի են ունեցել ներկայ 1901
թվի փետրվարի 1-ին և յուլիսի 26-ին
այն թվարկերէն հայ փախստական-
ներին դրուած իրաւունքները հարցի
մասին, որոնք զանազան ժամանակ, սկսած
1893 թվից, գաղթել են մեր սահման-
ները, առաջարկում եմ ձեր գերագույն-
ացութեան յայտնել ձեզ յանձնված նահան-
գի (շրջանի) սահմաններում գտնվող հայ
փախստականներին հետեւեալը.

ա) Ձանազան ժամանակներում, սկսած

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ա. ՋԱՏ. ԺԱՄԵՐ

Միտոֆթ քէ չոկ-չոկ

Առաւօտեան ութ ժամին դուրս եկէք որ
փողոցն էլ կամենաք եւ նայեցէք:

Ահա անթիւ տղայ եւ աղջիկ երեխաներ ու
երիտասարդներ, գիրք ու տետրակը կոնստա-
նին առած, ուրախ-ուրախ շտապում են, աշ-
խատաւոր միջոցներին նման, դէպի դպրոց:
Այն, դէպի դպրոց, բայց զանազան ուղղու-
թեամբ. աղջիկները դէպի իգական, իսկ տղա-
ները դէպի արական:

Նայելով այս ուսումնասիրաւ, մաքրաբար
երեխաների վրա՝ ինքս ինձ եւ հարցնում եմ
թաւ անգամ:

—Ինչո՞ւ միտոֆթ, մի եւ նոյն ճանապարհով
չեն գնում նրանք. ինչո՞ւ միտոֆթ չեն ուսում
տալիս նրանց, միտոֆթ կրթում, միտոֆթ դա-
տարակուսում: Որտեղից առաջ եկաւ այս խո-
րութիւնը. ո՞վ առաջին անգամ մտածեց երե-
խաներին ջոկել, հետեւեալ միմեանցից՝ ուս-
ման ու դատարարակութեան սրբազան գործի
մէջ: Չէր կարելի արդեօք իրար կողքի ըն-
տեցնել տղայ եւ աղջիկ երեխաներին, մի եւ
նոյն դատարանում, մի եւ նոյն նստարանի
վրա, որպէս զի մէկի տեսածն ու լսածը, առ-
վորեք միտաբանակ տեսնէր, լսէր ու սո-
վորէր եւ միւրը: Օգնւում արդեօք, թէ վնաս
կուենայայնք այդ բանից:

Այժմ էլ ձեզ եմ հարցնում, ընթերցող. վնաս
կուենայայնք, թէ օգուտ:

Եթէ վնաս—որը կը լինէր այդ վնասը եւ որ
տեսակի. բարոյական, մտաւոր, թէ ֆիզիկա-
կան, իսկ եթէ օգուտ, ինչո՞ւ հապա չենք ա-
նում—այն, ինչ որ օգուտէն է թէ երեխաների
համար, թէ հետեւեալէն, մեզ համար:

Չենք անում—եւ այդ շատ պարզ է—որով-
հետեւ մէկը տղայ է, միւրը աղջիկ:

1893 թվից, Կովկասեան երկրի սահման-
ները իրանց կամքով եկած թիւրքահայա-
տակ հայերին, որոնք ցանկանում են կա-
մաւորապէս իրանց հաշուով հեռանալ
կայսրութիւնից, համապատասխան ցան-
ցութիւն ցոյց կը տրվի այդ բանի համար:

բ) Մնացած այն բոլոր հայ-փախստա-
կաններին, որոնք չեն ցանկանալ դադարել
արտասահման, թող է տրվում մնալ ի-
րանց այժմեան բնակած տեղում եւ գրվել
գիւղական համայնքների վրա, եթէ այդ
բանին կը համաձայնվեն վերջինները (141
—146 յօդ. IX հ. առանձին յաւելումով),
հակառակ դէպքում, 1899 թվի հրատա-
րակութեան IX հատորի 564-րդ յօդուածի
9-րդ պարագրաֆի պարտութեամբ, նրանց
թող է տրվում գրվել մէջանների (բա-
ղաբային) հասարակութիւնների վրա: Մի
և նոյն ժամանակ վերոյիշեալ անձներին
նրանք, որոնք կը ցանկանային բնակու-
թիւն հաստատել ներքին նահանգներում,
թող է տրվում: Ռուսաստանի հպատա-
կութիւն ընդունելուց յետոյ, ճանապարհ
ընկնել իրանց հաշուով երկաթուղիների է-
մասնացած սակաքովով, իրանց ընտրած
տեղերը, Կովկասեան երկրից դուրս, և

Բայց այդ պատճառը շատ փոքր է, շատ
չնչին եւ մինչեւ անգամ շատ անմիտ:

Եւ այդ տարբերութիւնը մէջտեղ դնելով,
այդ խորթութիւնը երկուսի մէջ ձգելով՝ մենք
ծնողներս հէնց օկզբից նրանց փչացնում ենք՝
գէթ մասամբ. մինչդեռ երեխաները ոչ մի գա-
ղափար չունեն եւ չեն կարող ունենալ այդ
վնասակար խտրութեան մասին:

Դպրոցի վերաբերութեամբ՝ ջոկ-ջոկ. ընտա-
նիքի վերաբերութեամբ՝ միասին:
Անմիտ հակասութիւն...

Պատճառը կենդանի օրինակով:

Ընտանիքի մէջ ծնվում են թէ տղայ, թէ
աղջիկ երեխաներ, միտոֆթ սնվում, միտոֆթ
սնեցնվում, միտոֆթ դատարարակութեամբ Բայց
հէնց որ գալիս է դպրոց տալու ժամանակը՝
մէկին ուղարկում ենք դէպի աշխատական
դպրոց, միւրին դէպի ձախ՝ իգական:

Մենք մտածում ենք, կամ ուղիղն առած
չենք հասկանում, որ դպրոցը ուրիշ ոչինչ չէ,
եթէ ոչ ընտանիքի շարունակութիւնը, որ այդ-
տեղ էլ երեխաները եղբայրներ են եւ քոյր-
ներ, հետեւեալէն, անվտանգ եւ անվնաս կարող
են միասին ապրել, միասին սովորել, միասին
կրթվել:

Արդ եթէ մի ընտանիքի մէջ կարելի է պա-
հել, մեծացնել եւ կրթել միտոֆթ, մի եւ նոյն
օճեցնելով, մի եւ նոյն յարկի տակ, աղայ եւ
աղջիկ երեխաներին, այդ մի եւ նոյն կարելի
է անել, այն եւս աւելի աղողութեամբ եւ շա-
հաբերութեամբ, մի եւ նոյն դպրոցում, մի եւ
նոյն դատարանի մէջ:

Մի պայման միայն. եթէ դպրոցի ղեկավար-
ները եւ ուսուցիչ-դատարարակները մաքուր
արիւն ունեն, օժտված են բարոյական սկզբուն-
քներով. եթէ լաւ են ճանաչում իրանց պար-
տականութիւնները եւ կատարում բարեխղճա-
բար. եթէ, վերջապէս, նրանք սրտով սիրում
են իրանց գործը եւ այն երեխաներին, որոնք
յանձնվում են նրանց հովուութեան, նրանց
խնամատարութեան եւ կրթութեան:

Կարճատեւ եւ կարճամիտ ծնողներից շատե-
րը կատարկեն ինձ. ուրիշ բան է ընտանիքը,

այդպիսի անձանց առանց արգելքի կը
արվին պատշաճաւոր անցագրեր:

գ) Թէ Կովկասեան երկրի սահմաններում
մնացող եւ թէ ներքին նահանգները զնալ
ցանկացող հայ-փախստականները պարտա-
ւոր են ուսուցիչ հպատակութիւն ընդու-
նել. իսկ ուսուցիչ հպատակութիւն ընդու-
նել չը ցանկացողները պարտաւոր են ան-
յապաղ հեռանալ Ռուսական կայսրու-
թեան սահմաններից, Մի եւ նոյն ժամա-
նակ հայ-փախստականներին իրաւունք է
տրվում այժմ եւ եթ Ռուսաստանի հպա-
տակութեան մէջ մտնել, իբրեւ բացառու-
թիւն 1899 թ. հրատ. 837 և 839 յօդ-
ւածներով:

դ) Հայ-փախստականները 1901 թվից
ենթակալ են զինուորագրութեան կայսրու-
թեան մնացած ազգաբնակչութեան նման:

ե) Գիւղացիների հողային բարեկար-
գութեան ժամանակ Կովկասում, բ. կէ-
տում յիշած անձանց, եթէ նրանք կը վե-
րաբնակվեն արդէն եղած գիւղերում, ո-
րոնք դեռ բարեկարգութիւն չունեն, ի-
րաւունք չէ տրվում հողաբաժնի ստանալ:

զ) Գաղաքներից դուրս անարժ գոյքեր
ձեռք բերելու իրաւունքը Կովկասում թող
է տրվում գաղթական հայերին կամ նը-
րանց սերունդներին ոչ վաղ, քան նրանց
ուսուցիչ հպատակութիւն ընդունելուց
քսան տարի անցնելուց յետոյ:

և) Վերեւ բերած կանոնները տարած-
վում են այն փախստական հայերի վրա,
որոնք եկել են Կովկասի սահմանները մին-
չեւ 1901 թվի փետրվարի 1-ը. իսկ վե-
րոյիշեալ ժամանակամիջոցից յետոյ եկած-
ները դուրս են ուղարկվելու կայսրու-
թիւնից:

Վերոյիշեալին կցում եմ, որ Բարձրա-
ներից դպրոցը:

Ընտանիքի մէջ—կասեն նրանք—ծնվում են
արու եւ էգ երեխաներ մի եւ նոյն ծնողնե-
րից. նրանք հարազատ եղբայրներ են եւ քոյ-
րեր. նրանք չփոխում են միայն մօտիկ արիւ-
նակից ազգականների կամ արանց երեխաների
հետ. ուստի եւ վտանգ կամ վնաս չէ պատ-
նում եւ չէ պատահում: Մինչդեռ դպրոցի մէջ
հարեւաւոր արու եւ էգ երեխաներ, զանազան
ծնողներից ծնված, զանազան կաթով սնված,
տարբեր ուղղութեամբ, տարբեր ոգով աճե-
ցրած նստեցնել կողք-կողքի, այն էլ երկար տա-
րիներով—վնասակար կարող է լինել եւ վտան-
գաւոր:

Մանրամասնութիւնների մէջ չը մտնելով
եւ միայն կասեմ, որ բացի այն, որ երեխա-
ները առհասարակ տրամադրութեան ունեն օ-
տար մանուկներին եւս ընդունել իբրեւ հա-
րազատ կաթնակիցներ՝ դպրոցի կոչումն էլ
հէնց այն է, որ այդ միմեանցից հետո տար-
բեր կրթութեան ընդմիջում անցկացնել եւ
չինէ նրանցից աւելի քան եղբայրներ եւ քոյ-
րեր, այն է՝ ընկերներ եւ բարեկամներ, բառի
բուն մտքով եւ պիտանի անպաւնի հաս-
րակութեան համար:

Այս այսպէս լինելով՝ մենք օգտուէտ եւ
նպատակաւորաբար ենք գտնում, որ երեխաները,
աղայ թէ աղջիկ, մինչեւ անգամ առանց կրօնի
եւ ազգի խտրութեան, այսինքն՝ ուսու թէ հայ,
թուրք թէ հրէայ, վրացի թէ պարսիկ, բոլորը
բոլորը ոչ թէ ջոկ-ջոկ, այլ միասին յաճախեն
մի եւ նոյն դպրոցը, միասին սովորեն, միասին
կրթվեն—լուստաւորվեն:

Այդ բանը անելու եւ ցանկալի աղողութեան
եւ օգտակար հետեւանքների հաջողութեւ համար
չը պէտք է ի հարկէ միջոց կամ վերջից
օկուել. այսինքն՝ չը պէտք է քաղաքային զբա-
րոցում աւարտած մի տղայ-աշակերտի հետ
լծել, օրինակ, Մարիինսկի կոչված ուսումնա-
րանի դասընթացը անցած մի աղջիկ-աշակերտ
եւ ուղարկել նրանց մի երկուսեւ գիմնազիումում
շարունակելու իրանց կրթութիւնը, եթէ վեր-
ջին տիպի հիմնարկութիւն բացվելու լինի երբ

զոյն հրամանի ի կատար ածելու կարգի
մասին, հայ-փախստականներին դրուածները
կարգաւորելու հարցի վերաբերմամբ, եւ
առանձին ցուցմունքներ կը տամ ի ղեկա-
վարութիւն: Ստորագրեց՝ Սեւաստօր, գե-
ներալ-աղբաւանտ իշխան Գոլիցին:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՌՈՒՍԱՑ ՆԵՐԿԱՅԻՐՆԵՐ

«Դաստիարակ Յաւաճում» կոմէդիա 3 գործ. հեղ.
Օ. Երնստի:

Շաբաթ, նոյեմբերի 10-ին, ուսու դրամա-
տիքական խումբը, պ. Մակոսիովի բեմադրութեամբ
տաղիւն անգամ ներկայացրեց գերմանացի
Թատերագրող Օտտօ Էրնստի «Դաստիարակ
Յաւաճում»:

Երիտասարդ հեղինակը իր մի այլ կոմէդիա-
յով—«Ժամանակակից երիտասարդութիւնը»—
երկու տարուց ի վեր է արդէն բաւական
յայտնի է դարձել Գերմանիայում. իսկ «Դաս-
տիարակ Յաւաճում», որ մօտ մի տարի է
միայն ինչ լոյս է տեսել, աւելի մեծ հետա-
քերութիւն չարժեց եւ. Համբուրգից դուրս,
ուր տեղի ունեցաւ նրա առաջին ներկայա-
ցումը, շուտով գրաւեց նաեւ գերմանական
բազմաթիւ քաղաքների բեմերը: Այս աղողու-
թեան գաղափարը կայանում է նրանում, որ
նիւթը գերմանացիների համար թէեւ հնացած,
բայց մտածած դեռ ժամանակակից նշանակու-
թիւն ունի եւ որ գլխաւորն է գրված է բուն
գերմանական հումորով:

Կոմէդիայի բովանդակութիւնը հետեւեալն է.
Իւրեքն Հայրերի Յաւաճումն սօս երեսուն
տարի է ինչ կառավարում է ժողովրդական
երկեսն մի դպրոց: Իբրեւ անասնչ, նա փայ-
լում է այնպիսի յաւելութիւններով, որոնք

եւ իցէ:

Չը պէտք է, նմանապէս, առանձին-առանձին
միջնակարգ դպրոցներում աւարտած տղայ եւ
աղջիկ երիտասարդների առաջ բանալ բարձրա-
գոյն երկեսն հիմնարկութեան գոնեւր, եթէ
այդպիսին, կրկնում ենք, երբ եւ իցէ բացված
տեսնելու ուրախութիւնն ունենանք:

Ո՛չ, դա շատ խորթ կը լինէր, շատ անօր-
մալ:

Ի՞նչպէս անենք հապա:

Իմ կարծիքով՝ պէտք է սկսել առաջին իսկ
քայլից, նոյն իսկ հիմքից, եւ աստիճանաբար
տանել մինչեւ վերջին կէտը:

Այդ առաջին քայլը պէտք է լինեն «Մ» ա-
կալիս պարտէզը կոչված կրթարանները,
որոնց թիւը օրընտրէ են արագապէս աճում
է ոչ միայն առհասարակ Եւրոպայում եւ
Ռուսաստանում, այլ եւ մեզ մօտ՝ Կովկասում
մասնաւորապէս:

Մանկական պարտէզների տուած օգուտները
անուրանալի են եւ անապշի. Նրանց մասին եւս
կը խօսեմ մի ուրիշ անգամ:

Առ այժմ, նպատակից չը չեղվելու համար
կը վերջացնեմ խօսքս ասելով՝ որ մանկական
պարտէզներում միտոֆթ, կողք-կողքի նստած,
կրթված տղայ եւ աղջիկ երեխաներին կարելի
է եւ պէտք է ուսում տալ տարակարգ, յետոյ
միջնակարգ եւ վերջապէս բարձրագոյն դպրոց-
ներում՝ միտ միտոֆթ եւ երբէք ջոկ-ջոկ:

Միտոֆթ ուսուցման եւ կրթութեան հակա-
ռակորդներ էլ չաւտ կան, մինչեւ անգամ լու-
սաւորված երկիրներում, մինչեւ անգամ յայտնի
մանկավարժների եւ հոշակ վայելող պրօֆես-
սորների շրջաններում: Բայց որ մանկանացու
կարող է ժամանակի անիւր կանգնեցնել, որ
հոգեղէն մարդը երբ եւ իցէ կարողացել է արե-
գակի լոյսը խափանել:

Ժամանակը եւ լոյսը միշտ յաղթող են հան-
դիսացել. այդպէս էլ կը լինի մինչեւ աշխարհի
վախճանը՝ եթէ միայն աշխարհը երբ եւ իցէ
վախճան պիտի ունենայ:

Սերմացան

Электротечатня Груз. Издат. Т—ва. В.-Ванеская ул.